

Een kans voor filosofieonderwijs, ook in Vlaanderen?

Opiniebijdrage in:
De Standaard, 13 juni 2000
De Financieel Economische Tijd, 20 juni 2000

Een vooraanstaand Belgisch politicus neemt een initiatief rond filosofieonderwijs en wordt onmiddellijk afgeschoten met uitspraken als: dit is een kwakkel; niemand heeft daar interesse voor; filosofie bestaat slechts uit loutere kennisoverdracht terwijl in de lessen godsdienst of moraal echt gediscussieerd wordt enz. Het is *wijsgerig slordig* en niet getuigend van volwassen dialoogcultuur, de zogenaamde concurrent – in dit geval de filosofie – af te schieten op grond van een karikatuur.

(1) *De bijdrage van de filosofie is noodzakelijk geworden om ons heden beter te begrijpen en om de maatschappij van morgen te bouwen.* Zo motiveerde directeur-generaal Federico Mayor de start van het UNESCO-programma 'Filosofie en democratie in de wereld'. De eerste stap bestond uit de organisatie van een wereldwijde enquête (1995). Hieruit blijkt o.a.: (a) dat filosofieonderwijs wereldwijd in de lift zit als veelbelovende educatieve mogelijkheid met de toekomst voor zich en (b) dat goed filosofieonderwijs ongebonden is, maatschappelijk relevant, didactisch toegankelijk, dat het de nadruk legt op vaardigheden en attitudes (geen museumvak) en heeft uitdrukkelijk oog voor de inzet hiervan in andere vakken. De 'Verklaring van Parijs voor de filosofie' stelt: "*Onderwijs in de filosofie dient ingevoerd waar het nog niet bestaat en expliciet 'filosofie' genoemd te worden*".

(2) Het Vlaamse klaslokaal is voor dit soort filosofieonderwijs gesloten. Het onderwerp is bovendien onbespreekbaar wegens het verenigde en starre veto van de levensbeschouwelijke gemeenschappen. In 1996 hebben Vlaamse filosofen noodgedwongen het beschermheerschap gezocht en verkregen van de UNESCO. Aan zoveel mogelijk betrokkenen is vervolgens gevraagd tegenover de Verklaring van Parijs een standpunt in te nemen. *Alle huidige Vlaamse regeringspartijen reageerden uitermate positief.* Zo bijvoorbeeld huidig premier Guy Verhofstadt *namens de VLD: Onze studiedienst heeft uw brochure 'Filosofie en democratie in Vlaanderen' grondig bestudeerd. Het hoeft geen betoog dat, gelet zowel op de statuten en de beginselverklaring van de VLD, alsook de besluiten van ons onderwijscongres van maart '97, onze voorstellen in dezelfde lijn liggen* (3 november 1997). Sommige andere antwoorden kunnen echter kort worden samengevat: *wij doen dat al... Zo stelt de top van het grootste onderwijsnet: filosofie en ethiek en godsdienst en het sociale zijn intens met elkaar verweven en komen binnen levensbeschouwelijk onderwijs tot de juiste synthese in het vak godsdienst* (22 september en 31 oktober 1997).

(3) Levensbeschouwing kan filosofie *niet* vervangen. De Filosofie is gewoon de ruimste vorm van rationaliteit waarover we beschikken, met inbegrip van de attitude het zoeken niet te snel moe te worden. In de volgende werkdefinitie kunnen de meest uiteenlopende filosofische scholen en tradities zich herkennen: *filosofie/wijsbegeerte is de stelselmatige poging zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele/redelijke/kritische vermogens om de problemen en vraagstukken die rijzen tengevolge ons bestaan als mens aan te pakken.* Bijvoorbeeld de blijvend actuele vraag: *Wanneer draagt kennis bij tot een beter leven?* Eigentijds en degelijk filosofieonderwijs is van nature de meest geschikte discipline als het ernst is met vele nieuwe onderwijsdoelstellingen en met de hoge maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van het onderwijs.

(4) Veelbelovend is het 'filosoferen met kinderen'. Dit is het vormen in de klas van een filosofische *gemeenschap van onderzoek* rond vragen die de kinderen *zelf* belangrijk vinden. Geen discussie of twistgesprek (= tegen elkaar denken), ook geen oppervlakkige, vrijblijvende uitwisseling van meningen en anekdotes. Samen denken staat centraal. Ervaring leert dat kinderen wijsgerige natuurtalenten(tjes) zijn, en vaak gepassioneerd raken door de eigen vraagstelling. Tegelijkertijd is het een speelse activiteit waarbij geen gekke vragen uit de weg gegaan worden. Al doende worden filosofische vaardigheden en attitudes *spontaan* geoefend en ontwikkeld. Vanaf een bepaald niveau (3de graad SO) behoort dit verrijkt te worden door confrontatie met de ervaring van de mensheid ter zake – *met de tijd en wereldomspannende gemeenschap van onderzoek buiten het klaslokaal.*

(5) Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen met wie regelmatig gefilosofeerd wordt ook op andere domeinen (rekenen, taal, ...) beter zullen presteren dan niet-filosoferende kinderen. Maar er zijn nog goede redenen: - *de persoonlijkheidsvorming:* kinderen leren hun *eigen* gedachten te ontwikkelen op een niet kunstmatige manier.

- *de eindtermen*: (o.a.) taalbeschouwing, sociale vaardigheden, multiculturaliteit, kritisch en creatief denken, reflecteren over technologie, wetenschap, mens, milieu en samenleving *vragen* als het ware naar goed filosofieonderwijs.

- *de toenemende versnippering van het onderwijs*: door te reflecteren over grondslagen, eigen aard en onderlinge samenhang helpt filosofie bij het herstellen van de verbroken band tussen de verschillende vakken.

- *het democratisch ideaal*: goed filosofieonderwijs is de best mogelijke leerschool i.v.m. het oefenen van het eigen oordeelsvermogen; de confrontatie met de veelheid van problematieken, gezichtspunten (o.a. levensbeschouwelijke), en argumenten van de anderen; het nadenken over de beste vorm van politieke en sociale organisatie; de bekwaamheid om met anderen een constructieve dialoog te voeren; de ontdekking van het universele en het inzicht dat de fundamentele vragen van het leven de mensen en de mensheid samenbrengen, eerder dan hen scheiden. Kortom: een degelijke wijsgerige basisvorming als sleutelement in een zichzelf ernstig nemend democratisch maatschappijmodel.

(6) Wij zien geen eerlijke argumenten voor de verbeterde weerstand *tegen* het aanbieden van dit soort filosofieonderwijs voor *iedereen*, als daarnaast de *eigen* levensbeschouwelijke vorming blijft bestaan. Vlaanderen bengelt ter zake aan de staart van het Europese peloton. In Nederland worden momenteel leraren (vrijwillig) omgeschoold en is de interesse groter dan het aanbod. Nochtans heeft Vlaanderen alles in huis om zijn achterstand in een voorsprong om te buigen. Hiervoor is enkel nodig dat op de juiste plaats een transparant en opbouwend gesprek tot stand komt zonder verborgen agenda's en zonder karikaturen, niet van levensbeschouwing, maar ook niet van filosofie.

Namens het 'Vlaams UNESCO netwerk voor filosofieonderwijs en democratie'

prof. dr. Jos Decorte, KUL
prof. dr. Freddy Mortier, RUG
lic. Willy Poppelmonde, Unesco centrum Vlaanderen (UCV)
prof. dr. Jean Paul Van Bendegem, VUB
prof. dr. Guido Van Heeswijck, UA-UFSIA
lic. Wim van Rooy, UCV

Filosofie verrijkt je leven

Opiniebijdrage in:
De Morgen, 6 juli 2000

“Pissig pesten”, “dit zal racisme, fundamentalisme en onverdraagzaamheid in de hand werken”, “filosofie bestaat slechts uit loutere kennisoverdracht terwijl in de lessen godsdienst of moraal echt gediscussieerd wordt”, “dit is een kwakkel”, “onbevangen dialoog wordt doelloos gesprek”. Dit zijn slechts enkele van de uitspraken waarmee onlangs in Vlaanderen een (vooraanstaand) politicus die een initiatief nam rond filosofieonderwijs werd afgeschoten. Het is *wijsgerig slordig* en getuigend van gebrek aan volwassen dialoogcultuur de zogenaamde concurrent – in dit geval de filosofie – af te schieten op grond van een karikatuur. Wij wensen daarom wat volgt aan te stippen.

(1) *De bijdrage van de filosofie is noodzakelijk geworden om ons heden beter te begrijpen en om de maatschappij van morgen te bouwen.* Zo motiveerde directeur-generaal Federico Mayor de start (1995) van het UNESCO-programma ‘Filosofie en democratie in de wereld’. Wat is intussen gebleken? Filosofieonderwijs zit wereldwijd in de lift. Het is een veelbelovende educatieve mogelijkheid met de toekomst voor zich. Goed en degelijk filosofieonderwijs is algemeen verspreid, ongebonden, maatschappelijk relevant, didactisch toegankelijk, legt bovenal de nadruk op vaardigheden en attitudes, en heeft uitdrukkelijk oog voor de inzet hiervan in de andere vakken. Toch blijft het onderwerp in Vlaanderen onbespreekbaar wegens het verenigde en starre veto van de levensbeschouwelijke gemeenschappen.

(2) Filosofie is een *algemeen* vak, geen levensbeschouwelijk. In de volgende werkdefinitie kunnen de meest uiteenlopende filosofische scholen en tradities zich herkennen: *filosofie/wijsbegeerte is de stelselmatige poging zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele/redelijke/kritische vermogens om de problemen en*

vraagstukken die rijzen tengevolge ons bestaan als mens aan te pakken. De Filosofie is gewoon de ruimste vorm van rationaliteit waarover we beschikken, met inbegrip van de attitude het zoeken niet te snel moe te worden. Wat heeft deze begeerte ons tot dusver opgeleverd? Om te beginnen: alle wetenschappen. Filosofie was het experimentele veld waarop de wetenschappen zich hebben geoefend, tot zij hun eigen methodes hebben ontwikkeld. Nog steeds liggen de relaties tussen beide een stuk ingewikkelder dan vaak gedacht wordt. Filosofie is zoeken naar manieren om wankelende gronden betreedbaar te maken. Op het praktische vlak houdt filosofie zich bezig met het zoeken naar rechtvaardigingen en heeft zij alle reeds definitief verworven - en nog te verwerven - justifications voor ons handelen opgeleverd: op politiek vlak, op het vlak van mensenrechten, van economische verhoudingen, relaties tot de natuur, etc. Enkele voorbeelden van 'praktische' filosofische vragen zijn: *Wanneer mogen overheden dwingende regels opleggen aan hun burgers? Wanneer is werk zinvol? Wanneer is een verandering een verbetering? Wanneer moet men zich aanpassen? Beheerst de mens de techniek of de techniek de mens? Is tevredenheid hetzelfde als geluk? Wanneer draagt kennis bij tot een beter leven?*

(3) Filosofie leidt (o.a.) tot dieper inzicht in de eigenheid van het levensbeschouwelijke. Filosofie kan iets wat godsdienst niet kan. Ze kan de ruimte creëren voor de vrijheid al of niet, bewust en vrijwillig, voor de religieuze antwoorden te kiezen. Wie het ernst is met het geloof (maar ook met niet-gelovige vormen van levensbeschouwing) heeft geen angst voor dit soort filosofieonderwijs, integendeel. Het vak niet-confessionele zedenleer in het officieel onderwijs kan deze rol niet vervullen. Recente ontwikkelingen maken dit vak steeds meer tot de stem van een bepaalde levensbeschouwelijke gemeenschap. Deze heeft zeggenschap over dit vak verkregen geheel naar analogie van de godsdienstvakken. De huidige toestand is daardoor principieel onzindelijk: de leerlingen moeten kiezen tussen de vakken aangeboden door de 7 erkende levensbeschouwingen en wie dat niet kan of wil, moet ergens in de school, op zijn eentje, zijn eigen levensbeschouwing gaan bestuderen. Veel ouders protesteren terecht tegen die gang van zaken. Kinderen (burgers) worden ongelijk behandeld, wat zelfs grondwettelijk onaanvaardbaar is.

(4) Veelbelovend is het zogenaamde 'filosoferen met kinderen'. Vanaf een bepaald niveau (3de graad SO) kan dit alleen maar verrijkt worden door de confrontatie met de ervaring van de mensheid ter zake – *met de tijd en wereldomspannende gemeenschap van onderzoek buiten het klaslokaal*. Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen met wie regelmatig gefilosofeerd wordt ook op andere domeinen (rekenen, taal, ...) beter zullen presteren dan niet-filosoferende kinderen. Maar er zijn nog meer goede redenen. Bijvoorbeeld het democratisch ideaal: goed filosofieonderwijs is de best mogelijke leerschool voor de confrontatie met de veelheid van problematieken, gezichtspunten (o.a. levensbeschouwelijke), en argumenten van de anderen; het oefenen van de bekwaamheid om met anderen een constructieve dialoog te voeren; het nadenken over de beste vorm van politieke en sociale organisatie; de ontdekking van het universele en het inzicht dat de fundamentele vragen van het leven de mensen en de mensheid samenbrengen, eerder dan hen scheiden. Een degelijke wijsgerige basisvorming is een sleutelelement in een zichzelf ernstig nemend democratisch maatschappijmodel.

(5) Vlaanderen bengelt inzake filosofieonderwijs aan de staart van het Europese peloton. Nochtans heeft het alles in huis om zijn achterstand in een voorsprong om te buigen. Wij zien alvast geen eerlijke argumenten voor de verbeterde weerstand tegen het aanbieden van dit soort onderwijs *voor iedereen*, als de eigen levensbeschouwelijke vorming blijft bestaan. Hiervoor is enkel nodig dat op de juiste plaats een transparant en opbouwend gesprek tot stand komt zonder verborgen agenda's en zonder karikaturen, niet van levensbeschouwing, maar ook niet van filosofie.

Namens het 'Vlaams UNESCO netwerk voor filosofieonderwijs en democratie'

prof. dr. Jos Decorte, KUL
prof. dr. Freddy Mortier, RUG
lic. Willy Poppelmonde, Unesco centrum Vlaanderen (UCV)
prof. dr. Jean Paul Van Bendegem, VUB
prof. dr. Guido Van Heeswijck, UA-UFSIA
lic. Wim van Rooy, UCV